

Tone Wikborg

MONOLITTEN

Frakten

Oslo veivesen utsendte anbudsinnbydelse på transport og reisning. Det meldte seg 30 interesserte, men ved fristens utløp den 20.2.1926 kom det bare inn 5 anbud. Det laveste, fra ing. H. Eeg-Henriksen, var på kr. 74.000 og det høyeste på 286.000. Eeg-Henriksens anbud ble antatt.

Oppgaven besto av 5 deler: Å få stenen ombord på lekter, sjøtransporten, landsetting i Oslo, transport til Tørtberg og reisningen.

Sjøtransporten var først tenkt å skulle finne sted i juni 1926, men måtte utsettes noen måneder, vistnok fordi fundamenteringsarbeidene på Tørtberg ikke var kommet langt nok. Ved fundamentet skulle bakketoppen bli hevet med ca 5 meter "og hertil skal brukes naturstein, hvilket ikke var forutsætningen til at begynde med. Granitten hentes i Iddefjorden og dermed er fundamenteringsarbeidet blit noget forsinket." (Aftp. 7.5.1926)

Den 20.7.26 rapporterer Tidens Tegn at tyve mann nå er i arbeide med å flytte den 250 tonn tunge steinen ned til sjøen. Likeså at det var tegnet en "garantipolice paa 200.000 kroner for eventuel skade som stenen maatte komme til at forvolde underveis. Selve stenen er forsikret for 65.000 kroner."

Steinen ble lastet ombord på to lektere og lå på tvers over disse. Den 4.9 startet sjøtransporten fra Hovsbruddet. Da det blåste opp sterk sydvestlig bris som man fryktet skulle gå over til kuling, ble lekterne dirigert til Eskevikken ved Halden og lå der til været bedret seg den 6.9. Den 8.9 var værvarslingene så beroligende at man våget å begi seg avsted kl. 12 om natten. Det ble henstillet til alle dampbåter i nærheten av fraktruten å gå for sakte fart for at ikke bølger skulle frembringe forskyvninger av den tunge lasten. Ved 7-tiden om morgenen den 9.9 kom ekspedisjonen opp Østreelven ved Fredriksstad, svingte derpå ned Kjøkøysundet mellom Kråkerøy og Kjøk øy og passerte det trangeste sted ved Trolldalen kl. 7.25. Turen gikk derpå sønnenfor Kråkerøy ut mot Strømtangen fyr hvor havet står rett på, men sjøen var nå rolig. Man passerte fyret kl.8.55, der det lå hundrevis av fiskeskøyter rundt omkring. Kl. 10 passerte man Hankøsundet og gikk ut i Raufjorden og fortsatte videre langs Onsølandet. Larkollsundet ble passert kl. 14, og kl. 03 den 10.9 kom Monolitten inn på Oslo havn og noe senere til Bestumkilen. Her var det bygget en betongbrygge for å ta imot den. Samme dag står det i Aftp. aftnr. at "Valfarten til monolitten er alt begyndt. Mange mennesker har i formiddag tat kjæmpen i øiesyn, og tilskuerskaren vil vokse efterhvert som den spændende ilandbringelse skrider frem."

I løpet av lørdag/søndag den 18. og 19.9 ble monolitten bragt iland og inn på Drammensveien som ble helt sperret i flere dager, og trafikken måtte omdirigeres. Tusener valfartet for å se den.

Den 23.9 rapporterer Aft. at Monolitten nå er dreiet i riktig transportretning og at Drammensveien igjen vil bli åpen for trafikk. Flere utsettelse utelukkes ikke. "Naar alt omsider kommer isving, regner man med en dagsmarch for monolitten paa 35 meter. Det har paa enkelte hold været nevnt, at kolossens bevægelse fremover skulde foregaa i smaa hop. Men dette demeteres paa det kraftigste av ingeniør Eeg-Henriksen. Monoliten, sier han, er mindst av alt i verden tilbøielig til at hoppe. Langsom og slæpende vil dens gang bli henover langs veilegemet."

"Monoliten skal gaa av sig selv" lyder en overskrift i Tidens Tegn den 1.10.26.: "Iforgaars var transportfirmaet Fridtjof Kristianssen ifærd med at bringe redskaperne utover Drammensveien. Det var et slags jernstillas, som veier ikke mindre end fjorten tusen kilogram, og er seks meter høyt. Igaar blev det monteret paa monoliten. Monoliten har faat ben at gaa paa. . . . Det er grubefirmaet Sell & Gurholt som har levert tegningen, og S.H. Lund & Co. som har konstruert denne saakaldte monolitbuk."

"Avsted til T ørtberg" skriver Aftenposten 11.10.26 og orienterer om "Eeg-Henriksens dristige transportindretning" på denne måten: "Bukken er 7 m. h øi og veier ca. 10 ton. Under hvert av dens ben er anbragt en hydraulisk donkraft. Disse staar paa hver sin fotplate. Specielle hensyn maatte tas for ikke at faa skadelige paakjendinger i donkraftene, hvorfor disse er fæstet til fotplatene med dobbelt gelenk. Det er et slags ankellet av umenneskelige dimensjoner. Bukken kan altsaa traas skjævt paa underlaget.

Stemplerne i donkraften bevæges ved trykvand. Trykvandet fremskaffes av en motordreven pumpe, konstruert for 300 atmosfæres tryk. Motoren er elektrisk, og Akers elektricitetsverk har for anledningen opmontert ledning langs Drammensveien. Motoren og pumpen er plasert inde i bukken paa oversiden av stenen. Herfra fører et rør til hvert donkraftstempel. Naar nu pumpen sættes igang, vil stemplet i donkraftcylindern og dermed ogsaa bukken hæve sig, samtidig som bukken dreier sig om tapleddet i fotplaten. Ved denne dobbeltbevægelse opnaaes at bukkens topakse vil bevæge sig sig parallelt med underlaget, og da topaksen ved hjælp av flatjernstag er fæstet til monolittens underlagsskinner, vil denne maatte utføre samme fremadskridende bevægelse som topakselen. Det er netop metodens finesse, at stenen løftes. Normalt vil stenen gli allerede med ca. 100 tons tryk fra donkraftene, mens stenen selv veier 260 ton. Det teoretiske fremdrift pr. spændtak er ca. 1.5 meter paa flat vei.

Er nu et skridt utført, avstanges trykvandet og vandet i donkraftcylindern presses tilbake ved hjælp av en vektarm, som løfter cylinder og fotplate. Samtidig vil hele bukken svinge ind i en ny utgangsstilling, idet topakselen er avstivet mot stenen ved et avstandsstykke, og altsaa danner et fast omdreiningspunkt. Derefter kan trykvandet igjen paasættes og stenen bevæges et nyt skridt fremover. For at minske

friktionen vil stenen gli over ruller paa skinneunderlag."

Transportmetoden var enkel og mannskapet besto bare av 6 mann hvorav 1 passet maskineriet, 2 passet ruller og skinner og 3 bygget svilleunderlaget. Lengste distanse pr. dag var ca. 45 meter, men kunne på rette distanser komme opp i 50 m.

Den 23.11.26 hadde monolitten tilbaketrukket en tredjedel av veien til Tørtberg. Den 23.11 krøp den under Skøyenbroen for deretter å fortsette bortover Drammensveien og opp Madserud allé, over Frognerjordet i begynnelsen av februar 1927 og fremme ved målet i midten av måneden. Men reisningen måtte vente i flere måneder; terrenget måtte bearbeides. Den 14.6.27 meddeler Aftenposten (aftnrr) at man er i ferd med å løfte stenen i horisontal stilling opp fra bakken, men at selve reisningen først kan skje når stenen i liggende stilling er bragt opp i høyde med sokkelen, som er 5 m over nåværende terreng. Det påtenkte betongfundament ble etter Vigelands ønske byttet ut med et fundament av granitt kvaderstener - han stolte ikke på betongens holdbarhet. Om selve reisningen uttaler Eeg-Henriksen: "Planen gaar i korthet ut paa følgende: Ved den nu paabegyndte løftning av stenen anvendes bukkens hydraliske donkrafter, en i hver ende. Vekselsvis trykkes op og mures etter paa underlaget, samtidig som man skift for skift legger de svære finhugne granitkvadrer, som danner sokkelen. Samtidig hermed paagaar opfyldingen av plassen rundt sokkelen, idet det færdige plan kommer omtrent i høide med sokkelens top, ca. 1/2 meter under. Sokkelen bli bare saavidt synlig. Under opfyldingen lar man bli staaende igjen en grop som vist paa skissen, derved faar man høide nok til at komme indunder med transportbukken. Den er konstruert for en spændkraft paa 300 ton, mens stenens vekt er 260 ton. For hvert spændtak mures vekselvis nyt mothold under stenen og nyt fotfæste for bukken. Ved stag, som er festet til bukkens fot og top og forbundet med stenen i omdringspunktet, opnaaes at faa systemet statisk og sikret mot glidninger og forskyvninger. Naar monolitten paa denne maate er trykket op i ca. 70° vinkel, kan man ta resten med taljer, idet den gjenstaaende siste knaus av Tørtberget benyttes som mothold."

De permanente trappegangene rundt monolitten ble støpt i august 1927, og fundamentet for arbeidsskuret, 20 m høyt, hver side 10 m bred.

Reisningen ble forsinket av forskjellige grunner. En plan om å begynne den 27.1.1928 måtte skrinlegges, bl.a. fordi en heisekran ble liggende værfast i sneslaps i Madserud Alle. En bygningsarbeiderstreik førte til ytterligere utsettelse. Men 1. august 1928 ble reisningen påbegynt og den 15.8 reistes steinen de siste millimeterne til vertikal stilling. Den 22.8 kl 12 ble det lagt under monolitten en minneplate i bronse med tekst på norsk og latin: "Dette verk av billedhuggeren Gustav Vigeland blev reist av Oslo kommune med bidrag av beundrere av hans kunst. Aar 1928". Platen ble lagt i en blyeske og loddet igjen.

Et hus i elve etasjehøyder ble bygget rundt monolitten av Norsk Husbyggningskompani høsten 1928. I høyde med 2. etg. var

det satt opp en trallegang som modellen ble satt på slik at den kunne kjøres rundt monolitten og dessuten dreie om sin egen akse. For hver etasje var det en plattform hvor huggerne kunne stå og arbeide.

I juli 1929 ble gipsmodellen i tre deler fraktet fra atelieret på Frogner (det måtte slås hull i veggen for å få dem ut) og satt opp i full høyde i skuret på Tørtberg. Huggingen startet i begynnelsen av august av de to huggerne Gustav Mod og Jønsson, som V. anså som sine dyktigste huggere. Mod fikk en øyenskade, og de som i det vesentligste utførte huggingen var Jønsson, Karl Kjær og Bro. Det tok 14 år å hugge steinen ferdig. Hugging av det 12-kantede sokkelpartiet sto fremdeles igjen i august 1943.

20.8.1943 ble "Monolitthuset" åpnet for pressen og 23.8 for publikum (1400 slapp inn første dag, i løpet av første uke 18.296 besøkende, innen 4.9: 26.500, den 11.10: 99.000, "utstillingen" skulle vært slutt 18.11, men på grunn av stor forespørsel ble det anledning til å slippe inn ytterligere noen helger til ca. midten av desember). Man fikk omsider se den ferdig hogde søylen fra alle kanter og helt til topps. "Den forholdsvis spinkle trappen, som hoggerne brukte på sin ferd opp og ned er fjernet og erstattet med to nye trapper, en for oppgående og en for nedgående. ... Folk med anlegg for svimmelhet bør ikke våge seg opp trappen, særlig i betraktning av at det er envegs-trafikk i trappene, slik at man må gå helt til topps, hvis man først har gitt seg i veg." (Aftp. 20.8.43) Huset var tilgjengelig i tre måneder, hverdager kl. 16-20, søndager kl. 12-20, deretter, på grunn av den store tilstrømningen, noen timer lørdag/søndag frem til midten av desember. - Fra 1.5.1944 var det igjen anledning til å se Monolitten i 2 måneder, og før stengning hadde det tilsammen vært ca 180.000 besøkende. en plan gikk ut på å la huset stå for beskyttelse av Monolitten så lenge krigen varte, men i november 1944 begynte rivingen som var avsluttet 27.12; man anså brannfaren for større enn splintfaren.